

การพนันในสังคมไทย:

ภาพสะท้อนจากวรรณกรรม

สุภาพร พลายน้อย*

การพนัน** เป็นสิ่งต้องห้ามอย่างหนึ่งในสังคมไทย มีทั้งกฎหมายและกฎศีลธรรมที่ห้ามมิให้สุจริตชนพาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องและพัวพันด้วย เพราะถือว่าการพนันเป็นอบายมุข คือเป็นหนึ่งในเหตุแห่งความหายนะ แต่อย่างไรก็ตามแม้จะพยายามต่อต้านและกีดกันการพนันให้ออกไปจากสังคมไทยเพียงใด การพนันก็ยังคงมีอยู่ในสังคมและไม่มีท่าทีว่าจะหมดไป

เมื่อพิจารณาวรรณกรรมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่ามีวรรณกรรมจำนวนมากที่กล่าวถึงการเล่นการพนัน บทความนี้จึงมุ่งศึกษาว่าคนไทยมีความคิดเกี่ยวกับการพนันอย่างไร โดยมองภาพสะท้อนของการพนันจากวรรณกรรมในแต่ละยุคสมัย

คนไทยกับการพนัน: ภาพสะท้อนจากวรรณกรรม

การพนันปรากฏหลักฐานในประวัติศาสตร์ว่ามีกำเนิดที่ประเทศจีน แล้วจึงแพร่หลายไปยังประเทศต่างๆ ในโลก ส่วนในประเทศอินเดียนั้นก็มีหลักฐานปรากฏว่าเมื่อครั้งพุทธกาล สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติถึงโทษของการเล่นการพนันเอาไว้ในคหปฏิบัติ คือข้อปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ว่าการพนันเป็นอบายมุข (คือเหตุแห่งความหายนะ) จากข้อมูลดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นว่าในสมัยพุทธกาลชาวอินเดียนิยมเล่นการพนันกันแล้ว

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

** การเล่นเอาเงินหรือสิ่งอื่นด้วยการเสี่ยงโชคหรือฝีมือ

ส่วนการพนันในประเทศไทยนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าคนไทยเริ่มเล่นการพนันเมื่อใด แต่หากพิจารณาจากลักษณะนิสัยที่รักความสนุกสนาน นิยมการเสี่ยงโชค และหลักฐานการติดต่อกับต่างชาติทั้งอินเดียและจีนตั้งแต่สมัยสุโขทัย ก็อาจสันนิษฐานได้ว่าคนไทยน่าจะเล่นการพนันกันมานานแล้ว และคงได้รับอิทธิพลเรื่องการเล่นการพนันจากประเทศที่เราติดต่อกับ โดยเฉพาะรูปแบบที่เป็นเกมการพนัน* เช่น ถั่ว ไป หวย ฯลฯ

วรรณกรรมในสมัยสุโขทัยยังไม่ปรากฏข้อมูลที่กล่าวถึงการเล่นการพนันในสังคมไทย แต่ในสมัยอยุธยามีหลักฐานที่กล่าวถึงการเล่นพนันในวรรณกรรมต่างๆ หลายเรื่อง อาทิ ปัญญาสชาดกซึ่งพระภิกษุชาวเชียงใหม่จนไว้ในปีพุทธศักราช ๒๐๐๐ - ๒๒๐๐ เป็นวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่แพร่หลายในสมัยนั้น แม้จะประพันธ์ขึ้นโดยเลียนแบบลักษณะการแต่งจากชาดก แต่ก็สะท้อนภาพของสังคมในยุคสมัยนั้นไว้ การเล่นพนันเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่กวัดยัดทอดไว้ในวรรณกรรมเล่มนี้ โดยแสดงให้เห็นว่า ในสังคมขณะนั้นนิยมเล่นการพนันกันอย่างแพร่หลายจนกลายเป็นเรื่องธรรมดา ผู้ที่เล่นการพนันมีทั้งกษัตริย์และสามัญชนทั่วไป การพนันเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้ได้ทรัพย์สินของ และปรากฏชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของสังคม ดังที่ปรากฏในรตนชาดกว่า

ครั้งนั้นท้าวสักกเทวราช แลลงมาด้วยพระเนตรทั้งพันดวง ทรงทราบว่าเวลานี้ พระโพธิสัตว์เจ้าไปบังเกิดในมนุษย์โลกแล้ว ก็ถือเอาเครื่องประดับแลผ้ามีสีอันงามแลพวงมาลัยทิพ และเครื่องรัตองค์มากระทำสักการแล้ว สอนให้รู้อุบายเล่นการพนันต่าง ๆ ... ครั้งนั้นพระมหาสัตว์เจ้าให้ลามาจรดาแล้ว ออกจากอุโมงค์และดูไปทั่วทิศ ได้เห็นบรรณศาลามีมนุษย์เล่นอยู่ จึงเข้าไปใกล้เห็นเป็นกุ่มมพีเล่นอยู่ กุ่มมพีเหล่านั้นเป็นพวกเลี้ยงโคได้เห็นพระมหาสัตว์แล้วก็ชวนให้เล่นด้วยกัน พระมหาสัตว์ถามว่า ข้าแต่พี่เราจะเล่นที่ไหน พวกกุ่มมพีบอกว่าพอลงไปที่สนามชนไก่ แล้วก็พาพระมหาสัตว์ไปที่สนามชนไก่ ครั้งนั้นพระมหาสัตว์เจ้าจึงกล่าวว่า ถ้าข้าแพ่พี่ทั้งหลายข้าจะให้ทองแลแก้ว ถ้าพี่ทั้งหลายแพ่จึงให้ห่อเข้าแก่ข้าสิบสองห่อ... พวกเลี้ยงโคจึงพาพระมหาสัตว์ไปยังสนามที่ชนไก่ เล่นชนไก่กัน แพ่พระมหาสัตว์หลายครั้งจึงให้ห่อเข้าแก่พระมหาสัตว์สิบสองห่อ ... รตนชาดกพิจารณาคุณกรรมวิบากของญาติทั้งหลายแล้ว จึงลามาจรดาไปหาพวกเลี้ยงโค

* การแข่งขันที่กำหนดขึ้นเพื่อเล่นพนันโดยเฉพาะ

เล่นชนไก่ ได้ความชนะจนปรากฏทั่วไป พระเจ้ารถสิทธิ์ได้ยินลือจึงใช้ราชบุรุษให้
ไปหาตัวเข้าไปเฝ้า อำมาตย์ทั้งหลายก็รีบพากันออกไปหารถเสนกุมารเข้าไปเฝ้า

(ปัญญาสชาดก, ๒๔๙๙, น. ๓๖)

ในสมุทรโฆษคำฉันท์ เนื้อหาตอนเบิกโรงเล่นหนังได้กล่าวถึงการละเล่นกึ่ง
การพนันชนิดหนึ่ง คือ เล่นหัวล้านชนกัน ดังความว่า

หัวล้านทั้งสองชนอด	ภักษาปรากฏ
กระแกือกกระกริวไทกลั่ว	
ชนได้โตเข้าซื้อวัว	ผลมเป็นครอบครัว
ทั้งเหย้าแลเรือนคู่กัน	
.....	
กูออกนอกบ้าน	วันหนึ่งหัวล้าน
สี่คนคบกัน	มาพอบพกู
ภูชนชนพนัน	ตกใจยะยรร
เล่นเร้นไร่แดง	

(กรมศิลปากร, ๒๕๓๐, น. ๑๒๕)

การเล่นพนันซึ่งมักจะเกิดขึ้นร่วมกับกิจกรรมเพื่อความบันเทิงต่างๆ ในงาน
มหรสพที่จัดขึ้นในวันนักขัตฤกษ์หรือในวาระที่เป็นโอกาสพิเศษต่างๆ ยังคงปรากฏใน
วรรณกรรมเรื่อยมา แสดงให้เห็นว่าคนในสังคมขณะนั้นมีแนวคิดว่าการพนันเป็นกิจกรรม
ที่สร้างความบันเทิงใจให้กับผู้คนเช่นเดียวกับกิจกรรมอื่นๆ ดังตัวอย่างในลิลิตเพชรมงกุฎ
และอิเหนา ความว่า

การเล่นในหุ่นตั้ง	กลางสนาม
ละครมอญรำงาม	เรือย่อง
ระบ่างระบำจาม	จินเล่น จิวแฮ
มวงครุ่มผาลาซร้อง	เสียดไม้แจจรร
คสิพนันพันวิ้งม้า	แทงทวน
ช้างชนคนปล้ำญวน	ไลดเต้น
ไล่ตั้งกระบี่สวน	เชิงแซ่
ลอดบ่วงห้วงลอดเส้น	วิ้งว่าเวหน

(พระคลัง (หน), ๒๕๑๕, น. ๑๑๖)

บ้างลงทำโกนจุกสนุกสนาน
บ้างตั้งบ่อนปลากัดไก่ชน
บ้างเล่นวิ่งวัวคนโคระตะ
บ้างเล่นว่าวคุลาควาพั่น

มีงานการกึ่งก้องทุกแห่งหน
ทรหดอดทนเป็นเดิมพัน
ชนแพะแกะกระบือคู่ขัน
ปากเป่าสั้นให้ดาววิ่งรวมมา

(พุทธเลิศหล้านภาลัย, ๒๕๑๔, น. ๕)

นอกจากนั้นยังพบว่ารัฐได้รับประโยชน์จากเงินอากรที่มีการเปิดบ่อนการพนันในสมัยนั้นด้วย ดังที่ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศปรากฏหลักฐานการจัดเก็บเบี้ยอากรในพระราชกำหนดเก่า เมื่อวันที่พุธ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๑๑๑๘ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๒๙๙) ว่ามีการเก็บอากรบ่อนเบี้ยซึ่งเป็นการเก็บเงินจากผู้ประมูลขอตั้งบ่อนการพนันเล่นถั่วและไป (กนกศักดิ์ เวชยานนท์, ๒๕๐๘, น. ๔) ดังนี้

ขุนทิพกับหมื่นรุดอักษร ยื่นเรื่องราวขอให้กราบบังคมทูล ขออนุญาตตั้งบ่อนเบี้ยขึ้นในแขวงเมืองราชบุรีสมุทรสงครามและสมุทรปราการ รับจะประมูลเงินเข้าหลวง ให้ปีละ ๓๗๑ ซึ่ง (๒๙,๖๘๐ บาท) ทรงพระราชดำริว่า หัวเมืองทั้งสามนั้นเป็นที่ใกล้สวนบางช้าง อันเงินอากรสวนขึ้นพระคลังอยู่เป็นอันมากและมีกฎรับสั่งห้ามอยู่แต่ก่อน มิให้ตั้งบ่อนเบี้ยในหัวเมืองเหล่านั้น ผู้ยื่นเรื่องราวกระทำผิดธรรมเนียมจะทำให้ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ได้รับความเดือนร้อนขัดสน จึงสั่งให้ออกฎารัตนธิเบศร ผู้ว่าราชการสมุหราชมณฑลเยธาบาล ให้เอาตัวผู้กราบบังคมทูลมาลงพระราชอาญาเสีย และต่อไปเมื่อน้ำถ้ามีเรื่องทำนองนี้ให้เจ้าหน้าที่พิเคราะห์ดูให้ดี แต่ที่ชอบที่ควรจึงนำความขึ้นกราบบังคมทูล

(กนกศักดิ์ เวชยานนท์, ๒๕๐๘, น. ๔)

สมัยกรุงธนบุรี แนวคิดว่าการพนันเป็นความบันเทิงที่สร้างความสนุกสนานให้แก่ประชาชนปรากฏอย่างชัดเจนในสังคม โดยพบว่าเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จยกกองทัพไปตีเมืองนครศรีธรรมราช แล้วได้รับชัยชนะก็โปรดให้มีการเล่นรื่นเริงในการเล่นรื่นเริงนี้มีการเล่นการพนันกำกับกันหน้าพระที่นั่งด้วย ต่อมาเมื่อเสร็จสงครามเสด็จกลับกรุงธนบุรีแล้ว พระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้ทรงมีประกาศเป็นพระราชกำหนดอนุญาตให้ประชาชนพลเมืองเล่นการพนันได้ทุกชนิดในวันนักขัตฤกษ์ โดยไม่ต้องขออนุญาตจากนายอากรบ่อนเบี้ย และห้ามมิให้นายอากรบ่อนเบี้ยขัดขวาง เป็นการเปิดโอกาสให้คนในสังคมเล่นการพนันมากขึ้น ดังเนื้อความที่ปรากฏในพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า

การที่ถือว่าเล่นเบี้ยไม่เป็นการเสียหายอันใด ในเวลานักขัตฤกษ์เช่นนี้ ก็เพราะเป็นการที่ได้อนุญาต เป็นพยานว่าเจ้าแผ่นดินไม่ขัดขวางห้ามปราชญ์หรือพลอยเห็นสนุกด้วย จึงได้ยกหัวเบี้ยพระราชทานให้นักขัตฤกษ์ละ ๓ วัน การที่พระเจ้าแผ่นดินอนุญาตหรือทรงเห็นดีด้วยในเรื่องเล่นเบี้ยนี้ก็คงจะเป็นความจริง แต่คงจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินบางองค์เช่นขุนหลวงตากเจ้ากรุงธนบุรีไปตีเมืองนครศรีธรรมราช ได้พระราชทานเงินให้ฝายเล่นกำถั่วหน้าพระที่นั่ง ถือเอาขันตักเงินแจก ความประสงค์ที่ขุนหลวงตากทำเช่นนั้น เพราะตัวท่านเองอยู่ข้างจะเล่นเบี้ยจัดอยู่แล้ว นั่นประการหนึ่ง ท่านก็เห็นใจกับพวกทหารทั้งปวงว่าการสนุกอะไรไม่เสมอ เล่นเบี้ย ประสงค์จะให้ทหารเป็นที่รื่นเริงลืมความลำบากที่ต้องทนยากจึงได้ปล่อยให้เล่นเบี้ยเป็นการเอาใจ...

(จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๑๖, น. ๓๘๘)

สมัยรัตนโกสินทร์ กฎหมายตราสามดวง วรรณกรรมสำคัญซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระบรมราชโองการให้กวีชำระรวบรวมขึ้นใหม่จากกฎหมายเก่าที่ใช้แต่เดิมในสมัยอยุธยา เป็นหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าผู้คนในสมัยอยุธยานิยมเล่นการพนัน และความนิยมยังคงสืบทอดเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งการที่คนในสังคมนิยมเล่นการพนันกันนั้น ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ในสังคมขึ้น จนทำให้ต้องมีการตรากฎหมายเกี่ยวกับการพนันขึ้นมากมาย รวมทั้งกฎหมายที่ห้ามข้าราชการเล่นการพนันด้วย ดังความว่า

บันดาเสวกามาตราขบพรพัสตวฝ่ายหน้า แลท้าวนางชะแม่พระสนมกำนันทนายเรือน จำโขนแลข้าหลวง กรมพระราชวังบวรฯ ข้าเจ้าต่างกรมและหากกรมมิได้ ผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวงให้ตั้งตำรวจจิตรอยู่ในคฤธรรมทั้งสี่แลรักษาศีลสังนั้นให้บริสุทธิ์ ก็จะเปนที่ตั้งแห่งกองการกุศลทั้งปวง ก็จะบังเกิดสุขประโยชน์ในอิทธิโลกยแลบรมโลกย แลมาบัดนี้คบกันเสพสุราเล่นเบี้ยบ่อนเปนพาลทุจริตมิได้คิดเกรงบาปลอยบาปทุกข์โทษในประจุบันก็มี ครั้นสิ้นชีวิตไปแล้วก็จะไปทนทุกข์เวทนาอยู่ในนรกนั้นช้านาน ประการหนึ่งแต่ก่อนก็มีพระราชกำหนดห้ามไว้ว่าถ้าผู้ใดเสพสุราเล่นเบี้ยบ่อน ให้ลงพระราชอาญาเขียนสามยกถอดออกเสียจากราชการ เอาตัวเปนไพร่ ฝ่ายข้าทูลลออง ฯ คนเก่าก็มีฟังพระราชกำหนดห้าม ข้าราชการคนใหม่ยังมีได้แจ้งจึงทรงพระกรุณาตรัสสั่งว่า ตั้งแต่สืบไปเมื่อนี้หน้า ถ้าผู้ใดยังเสพสุราเล่นเบี้ยบ่อน แทง/ท่า ในสถานที่แห่งใด ๆ ก็ดี มีผู้ร้องฟ้องว่ากล่าวพิจารณาเปนสังจะให้ลง พระราชอาญาเขียนสามยก เพิ่มโทษเข้าอีกจะลิกักถั่วไว้ที่หน้าผาก ฝ่ายนายบ่อนหัวเบี้ย ไท/จีน เปนใจให้เข้า เหล่นแล

ทรงร้องจะเอาตัวนายปอนหัวเปียลงพระราชอาญาเขียน ๓๐ ที่ตามโทษานุโทษ
(กฎหมายตราสามดวง, ๒๕๐๕, น. ๗๐๔)

แนวคิดว่าการพนันเป็นสิ่งชั่วร้ายปรากฏอย่างชัดเจนขึ้นในวรรณกรรมต่างๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในวรรณกรรมคำสอน ไตรภูมิโลกวิณีจชัย วรรณกรรมซึ่งพระยาธรรมปรีชา (แก้ว) เรียบเรียงขึ้นตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้น เป็นวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งซึ่งแม้จะมีเนื้อเรื่องที่เรียบเรียงขึ้นคล้ายคลึงกับไตรภูมิพระร่วงวรรณกรรมในสมัยสุโขทัย แต่พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) ก็ได้เพิ่มเติมเนื้อหาที่กล่าวถึงโทษของการพนันไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้คนในสังคมเห็นถึงโทษของการเล่นการพนัน ดังปรากฏเนื้อหาความว่า

แลโทษเล่นสกลานั้นเล่าก็มี ๖ ประการ ชย์ เวร ปสวติ คือชนะท่านท่านก็ผูก
เวรตน ประการ ๑ ชิตโต จิตตมนุโลจติ เล่นแพ้ท่าน ก็โคกเศร้าเดือดร้อนรำคาญ
ใจประการ ๑ ธนขานี ฉิบหายจากทรัพย์ เสียทรัพย์แก่เขาในกาลเมื่อตนแพ้
นั้น ประการ ๑ สกาย ตสสุ วจัน น รุหติ เจรจาในที่พิพากษา ท่านก็ว่าคน
นักเลงสกาเขาเป็นพยานบมิได้ อย่าถือเอาถ้อยคำแห่งมัน ท่านไม่นับถือเขาเป็น
พยานประการ ๑ มิตตามจจัน ปริภูโต มิตรแลอำมาตย์นั้นเขาติเตียนได้
รอบข้าง เป็นเหตุด้วยท่านไม่เชื่อฟังเขาเป็นพยานได้ประการ ๑ อวาววิวาทกา
น อปตติโต โหติ ถ้าจะขอภรรยา เขาก็จะตีว่านักเลงสกาจะเลี้ยงภรรยาที่
ไหนได้ เขาติฉินนินทาจะนี้ เขาไม่ปรารถนาปรานี ไมยินดีที่จะให้ธิดาแห่งเขา
ประการ ๑ เป็น ๖ ประการด้วยกัน

(ธรรมปรีชา (แก้ว), ๒๕๓๕, น. ๗๔๔)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ เกิด
ปัญหาเงินในประเทศขาดแคลน เพราะประชาชนนิยมเก็บเงินโดยนำไปฝังดินไว้ ด้วย
เหตุนี้หวยจึงเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหาและปลุกความโลภในจิตใจคนในสมัยนั้น
เมื่อมีชาวจีน ๒ คน คือ แจ็กหง และเจี๊วศรี ไชยบาลชาวจีนวงศ์ ได้จัดตั้งหวย
ขึ้น ๒ โรง ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้หวยเริ่มมีอิทธิพลและแพร่หลายอยู่ในสังคมไทย
เรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราช
นิพนธ์ถึงสาเหตุการเกิดมีอากรหวยขึ้นไว้ ดังนี้

เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีเถาะ (พ.ศ. ๒๓๗๔)
น้ำมาก เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๗๕ น้ำน้อย ข้าวแพง ต้องซื้อข้าวจาก

ต่างประเทศเข้ามาจ่ายขายคนไม่มีเงินจะซื้อข้าวกิน ต้องมารับจ้างทำงานคิดเอา
ข้าวเป็นค่าจ้าง เจ้ากาษินายอกรก็ไม่มีเงิน ต้องเอาสินค้าใช้ค่าเงินหลวง ที่สุด
จนเงินผูกปี้ก็ไม่มีเงินจะให้ ต้องเข้ามาทำงานในกรุง จึงทรงพระราชดำริห์แกลง
ไปว่า เงินตราบัว ตราครุฑ เงินตราปราสาท ได้ทำให้ออกไปก็มาก หายไปเสีย
หมด ทรงสงสัยว่า คนจะเอาเงินไปซื้อฝิ่นมาเก็บไว้ขาย ในปีนี้จึงสั่งให้ไปจับฝิ่น
มาเผาเสียเป็นอันมาก ตัวเงินก็ไม่มีขึ้นมา แลจึงทรง พระศรีไชยบานจึงกราบทูล
ว่าเงินนั้นตกไปอยู่กับราษฎรเก็บฝังดินไว้มาก ไม่เอาออกใช้ ถ้าอย่างนี้ที่เมืองจีน
ตั้งหอยขึ้นจึงมีเงินมา จึงโปรดให้เงินทรงตั้งหอยขึ้น

(กนกศักดิ์ เวชยานนท์, ๒๕๐๘, น. ๙)

ในหนังสือเรื่องตำนานชาติหอยได้กล่าวถึงว่าความนิยมในการเล่นหอย และ
ลักษณะของโรงหอยในสมัยนั้นไว้ดังนี้

ให้พวกเจ๊กคอยอยู่ประตูผ้า	เมื่อคนเข้าสำหรับให้หีบเสีย
แต่ล้วนพวกมีบุญเจ้าคุณเปีย	ออกจั่วเงียงมุ่งามอยู่ตามกัน
เสียงซ้อแซ่กษาเวลาเล่น	แม้ใครเห็นเต็มตาดูน่าขัน
เหมือนกรงเหล็กใส่ลาวควาวเวียงจันทร์	ที่หวางนั้นโรงจั่วดูลิลลอย
สามสิบหกตันก็ล้วนตัวการ	ใส่กระดานทั้งแผ่นขึ้นแขวนน้อย
เอากำหนดจดจำไม่ซ้ำรอย	ออกตัวใดให้ห้อยกำหนดไว้
ต่อเนิ่นนานประมาณถึงสามวัน	จึงกลับเอาตัวนั้นออกมาได้
แม้เจ้ามือออกผิดติดกันไป	ให้ปรับใหม่ถูกทั่วทุกตัวคน
ถึงผิดไปก็ใช้เป็นถูกหมด	ตามกำหนดให้งามถึงสามหน
พิกัต์แทงตัวละครประกาศคน	ทั้งโรงบนโรงล่างเป็นอย่างดี

(นิยะดา เหล่าสุนทร*, ๒๕๔๕, น. ๑๔๖)

การพนันที่คนในสังคมกลุ่มหนึ่งเห็นว่าเป็นกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน และ
รัฐสามารถเก็บอากรได้เป็นจำนวนมากนั้น กลับมิได้ทำให้บ้านเมืองเจริญขึ้น แต่การ
พนันกลับก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น ภาพของการพนันในลักษณะที่เป็น
โทษจึงชัดเจนขึ้นในสังคมไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราช
ประสงค์จะให้เลิกอบนเบี้ย แต่ในระยะแรกมีเหตุขัดข้อง คือเกรงเงินพระคลังจะไม่พอ

* หนังสือตำนานชาติหอย นิยะดา เหล่าสุนทร กล่าวไว้ในรวมบทความวิจัยด้านวรรณคดี
"พินิจวรรณการ" ว่าเป็นผลงานของผู้ที่ชื่อกลั่น ซึ่งไม่แน่ใจว่าจะเป็นกสิขหรือไม

ใช้จ่ายราชการแผ่นดิน ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์ ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกระทรวงพระคลัง และพระเจ้า้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงดำรงตำแหน่งรองอธิบดี ได้ทูลอาสาคิดหาแนวทางลดบ่อนเบี้ยลงตามพระราชประสงค์ มิให้ขัดขวางแก่ประโยชน์ของราชการบ้านเมือง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศลดบ่อนเบี้ยในปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ เป็นต้นมา ด้วยทรงเห็นว่าการพนันเป็นเหตุแห่งอาชญากรรมต่างๆ ซึ่งมีหนาแน่นขึ้น ดังปรากฏตามพระราชหัตถเลขา (ชุมพล โลหะชาละ, ๒๕๒๔, น. ๓) ความว่า

ที่ ๑๐๘/๙๓๑

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันที่ ๘ สิงหาคม รัตนโกสินทร์ ๓๖ ๑๒๒ ศก

ถึงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ได้รับหนังสือที่ ๑๖๘/๕๑๘๘ ลงวันที่ ๔ เดือนนี้ว่า ได้สังเกตเห็นการเก็บเงินอากรพนันในสองปีทีล่วงแล้วมาเก็บเงินขึ้นได้มากกว่าที่คาดหมายเป็นที่สงสัยว่าจะมีคนเล่นการพนันมากขึ้น ฤ็เจ้าพนักงานจัดการเก็บดีขึ้น เธอได้สอบถามโดยถ่วงถ้ บัดนี้ได้ความว่าตามวิธีที่กรมสรรพากรจัดนั้น ราษฎรเล่นการพนันได้สะดวก เช่นอย่างมณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลชุมพร เดิมก็มีโจรผู้ร้ายชุกชุม ราษฎรก็พากันยกกันขูดสนไม่เป็นอันทำมาหากิน เมื่อให้เลิกการพนันการผู้ร้ายก็สงบเบาบางลง การค้าขายก็เจริญ ตั้งแต่อนุญาตให้เล่นการพนันได้อีกเกิดมีโจร ผู้ร้ายชุกชุมขึ้น ราษฎรไม่เป็นอันตั้งหน้าค้าขายทำมาหากิน ทำให้ความเจริญที่มีอยู่แล้วกลับถอยหลังไปอีกเธอขออนุญาตให้เลิกการพนันในมณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลชุมพรเสีย แลควรจำกัดการเล่นการพนันในมณฑลอื่นให้น้อยลงนั้นเป็นการชอบแล้ว อนุญาตให้เลิก

สยามินทร์

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงดำเนินนโยบายสืบต่อจากพระราชมบิดา คือมีพระบรมราชโองการห้ามประชาชนเล่นการพนันอย่างเด็ดขาด เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๙ แต่ก็ยังพบการลักลอบเล่นการพนันในสถานที่ต่างๆ เรื่อยมา ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าความนิยมในการเล่นพนันได้ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจของคนไทยแล้ว ดังเนื้อหาในนิราศห้วยเล็กและนิราศไผ่ ความว่า

แสนเสียดายห้วยไผ่พุทไธ่เอ๋ย

มาพลอยเลยเลิกกลับไปกับเขา

แม่ขึ้นจิตรของพิตีไม่เบา

เคยถูกเจ้าหลายหนรอดจนมา

พี่แทงน้องที่ไรเปนมั้แมลั่ว
ไม่ได้เล่นกันแล้วนะแก้วตา

เลิกเสียแล้วไอ้ไอ้ห่วยไบ้จำ
บุญทำมาด้วยกันเท่านั้นเอง
(นิยะดา เหล่าสุนทร*, ๒๕๔๕, น. ๑๓๐)

การพนันฉันเข้าใจว่าไม่หมด
ตัดทุเรียนช่องอ้อยร้อยวิธี
ถึงไปไฟก็ไม่หมดเที่ยวจกด้อ
ถึงจะห้ามเท่าไรก็ไม่ฟัง
พลตำรวจตรวจจับอยู่คับคั่ง
พวกลักลอบเล่นเห็นว่าเข้มเค็มดังเกลือ
ถึงเสียทำถูกจับก็รับผิด
ยอมปรับไหมเงินสตางค์เป็นรางวัล

ยังปรากฏเฟื่องฟูในกรุงศรี
สำหรับที่เล่นกันอนันต์
เขาแอบล่องกันได้ดังใจหวัง
เขาก็ยังลักเล่นกันเป็นเบือ
เขาระวังดูไว้ทั้งใต้เหนือ
ยิ่งกว่าเสือกลางป่าดึกดำครัน
แต่ใจคิดไม่เข็ดเด็ดขยัน
เขาไม่หยั่นหย่อนแล้วพอคุน

(โสมทัต เทเวศร์, ผู้รวบรวม**, ๒๕๒๒, น. ๒๘)

ภาพของการพนันที่กวีในฐานะสมาชิกของสังคมสะท้อนออกมาในวรรณกรรมต่างๆ ดังที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าการพนันมีบทบาทอยู่คู่กับสังคมไทยทุกยุคสมัย โดยพบว่าคนไทยมีแนวคิดเกี่ยวกับการพนัน ๒ แนวคิด คือ

ประการแรก คนไทยมีแนวคิดว่าการพนันเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิง แนวคิดนี้เป็นค่านิยมเริ่มต้นที่ทำให้คนไทยคุ้นเคยกับการพนัน ในระยะแรกอาจไม่เอาจริงจังกับผลแพ้ชนะ และเห็นว่าการเล่นพนันเป็นสิ่งปกติธรรมดาที่สามารถทำได้ การแข่งขันหรือการเสี่ยงโชคเป็นสิ่งเหนือการคาดเดา รู้สึกท้าทาย เป็นแรงจูงใจที่ทำให้สนุกที่จะเล่นพนัน แต่เมื่อเล่นบ่อยเข้าก็จะกลายเป็นความเคยชิน และติดการพนันในที่สุด

ประการที่สอง คนไทยมีแนวคิดว่าการพนันเป็นความชั่วร้าย ผู้ที่เล่นการพนันจะได้รับผลร้ายจากการเล่นพนัน แนวคิดนี้เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างยิ่ง เพราะเมื่อใดก็ตามคนในสังคมเกลียดกลัวที่จะเล่น สนับสนุนหรือข้องเกี่ยวกับการพนัน เมื่อนั้นความนิยมในการเล่นการพนันก็จะค่อยๆ หดไป

แนวคิดของบุคคลเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม การพนันปรากฏในสังคมไทยทุกยุคสมัย เพราะคนไทยส่วนใหญ่มีแนวคิดว่าการพนัน

* นิยะดา เหล่าสุนทร อ้างถึงนิราศห้วยเล็ก ในหนังสือพินิจวรรณคดี

** นิราศไฟ ผู้แต่งคือนายเจริญ

เป็นความบันเทิง ความสนุกสนานในการเสี่ยงโชคเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ นิยมเล่นการพนันกันเรื่อยมา ส่วนบุคคลที่มีแนวความคิดว่า การพนันเป็นโทษ เป็น ความชั่วร้ายก็จะไม่พาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับการพนัน

ประเภทของการพนันที่ปรากฏในวรรณกรรม

การพนันที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นมีหลากหลายซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ตามลักษณะที่มาของการพนัน ดังต่อไปนี้

๑. การเล่นพนันสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน “การเล่นพนัน” พบใน สังคมไทยเป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่จะสอดแทรกอยู่กับการเล่นสนุกต่างๆ ซึ่งจะมี จุดมุ่งหมายเริ่มต้นเพียงเพื่อความตื่นเต้น ความสนุกสนานในการเล่นเท่านั้น โดยมีได้ คำนี้ถึงผลแพ้ชนะหรือสิ่งที่เป็นเดิมพันมากนัก แต่การเล่นพนันในลักษณะดังกล่าวนี้ก็เป็นส่วนสำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้นทำให้คนในสังคมคุ้นเคยกับการเล่นการพนัน การพนัน ประเภทนี้จะใช้กิจกรรมในชีวิตประจำวัน สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว รวมทั้งเหตุการณ์ต่างๆ ในการเล่นพนัน เช่น การเล่นพนันทายบุตรในครรภ์ การเล่นพนันความแม่นยำในการทำนายดวงชะตา ดังตัวอย่าง

นรชาติชายหญิงบ้างก็เล่นพนันทายบุตรในครรภ์ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย
เล่นโคชนโคเกวียน คนแล่นรอบแล่น ธงคลีช้าง คลีม้า คลีคนเป็นตามนักชัตฤกษ์
บ้างก็เล่นระเบงปี ระเบงกลอง ฟ้อนแพน ชับพิน ดุริยางค์บรรเลงเพลงร้องหนึ่ง
รำระบำโคมทุกวันคืนมิได้ขาดเอิกเกริกไปด้วยสำเนียงนิกรประชา

(ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์, ๒๕๑๓, น. ๑๔)

วันทองหัวเราะทั้งน้ำตา
ถ้าฉันไม่ม้วยชีวี
จริงจริงหรือหว่าให้แน่
ในเดือนนี้มีมาถ้าผิดนัด
ครานั้นวันทองกับสายทอง
ทำทายพนันมันคงจริง

เจ้าคุณชาวว่าอะไรเมื่อตะกี้
จะบนปลุกกุฎิถวายวัด
กูจะแก้มาให้ไม่เคืองขัด
จงเอาไฟเผาวัดกูจริงจริง
พี่น้องได้ฟังซรัวทุกสิ่ง
ค่อยสบายหายกริ่งบรเวททุกซ์

(กรมศิลปากร, ๒๕๑๓, น. ๒๕๓)

วิถีชีวิตของคนไทยมักจะเกี่ยวข้องกับการพนันและการเสี่ยงโชคต่างๆ อยู่เสมอ ดังพบว่าแม้แต่กฎหมายในยุคแรก คือ พิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิง กฎหมายที่ใช้ในสมัย

อยุธยา ก็มีลักษณะการตัดสินคดีความโดยใช้ลักษณะของการพนันขันแข่งในการตัดสินคดีความด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การพิจารณาตัดสินคดีจะให้คู่พิพาทแข่งขันกันดำนํ้าหรือลุยเพลิงแข่งกัน หากผู้ใดชนะ ทรัพย์สินและสิ่งของต่างๆ ก็จะได้แก่ผู้นั้น ดังความว่า

มาตราหนึ่ง โจทหาว่าผู้เบียดเบียนเงินทองผ้าแพรพรรณ สรรพทรัพย์สินใดใดก็ดี
หาจำเลยออกมายังกระลาการต่อคดีด้วยโจท และกระลาการถามจำเลยแลจำเลย
บัดดีเสทขันพิสูท ฝ่ายโจทหาหลักขิพญาณมิได้ ต่อพิสูทกันด้วย

ดำน้ำ	}		}	๑
ลุยเพลิง				๑
		ขันนํ้า	}	๑
ว่าย		คํามพาก		๑
			แข่งกัน	

ตามเขียน

ก็ตีให้เข้าทำรวดปู่เจ้าแห่งใดๆ ตามสำนวนขันพิสูทด้วยกันนั้น แม้นโจทปราไชย
แก่พิสูทก็ดี จำเลยปราไชยแก่พิสูทก็ดี ท่านว่าเทพุดามิเข้าด้วยคนใจร้ายอัน
หาความลัจมิได้ ท่านให้ตั้งค่าทรัพย์สินของอันขันพนันต่อกันนั้นลง ให้ใหม่ผู้แพ้
แก่พิสูททวิ

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ผู้รวบรวม, ๒๕๔๖, น. ๓๔๒)

๒. การเล่นเกมพนันต่างๆ หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าเกมกีฬาที่นิยมเล่นเพื่อความบันเทิงใจนั้น แท้จริงแล้วมีลักษณะที่เป็นการพนันเช่นเดียวกัน คือมีเดิมพันเป็นชัยชนะ และความภาคภูมิใจ ต่อมาเมื่อสิ่งที่เป็นเดิมพันเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นทรัพย์สินสมบัติ หรือสิ่งของที่จับต้องได้ ผู้เล่นก็มีได้เล่นกีฬาเพียงเพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่มุ่งหวังสิ่งเดิมพันอันสืบเนื่องมาจากชัยชนะที่ได้รับเป็นสำคัญ ซึ่งทำให้การแข่งขันมีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ผู้เล่นรู้สึกสนุกสนานและตื่นเต้นต่อผลแพ้ชนะมากกว่าเดิม การพนันชนิดนี้จึงได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น การพนันประเภทนี้ปรากฏในวรรณกรรมมากมาย เช่น การชนไก่ สะบ้า ตีคลี สกา ฯลฯ ดังตัวอย่าง

ยังมีแต่คิดทำ
เล่นสกาพนันกัน
ขอเพื่อนจูงช่วยคิด
แม้ว่าเพื่อนเอื้อเฟื้อ

ยูธิษ ฐียรเฮย
สักเทื้อ
การเสริจ
จักดี

(มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๑๗, น. ๑)

เมื่อนั้น
จึงรับสิ่งของทั้งนั้นมา
วันนี้ที่เล่นชกเิก
ได้สินพนันมากมี

อุณากรรณกะหมั้นวิยาทยา
ให้แก่ขนิษฐานารี
มีชัยกะกังบันหยี
พื้ให้มารศรีจรงรับไว้

(พุทธเลิศหล้านภาลัย, ๒๕๑๔, น. ๖๘๔)

๓. การเล่นเกมการพนัน การพนันในกลุ่มนี้มักจะมีรูปแบบเป็นเกมที่กำหนดขึ้น เพื่อเล่นการพนันโดยเฉพาะ เช่น ถั่ว ไป ไฟ กำตัด หวย ฯลฯ เกมการพนันต่างๆ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศจีน การเล่นเกมการพนันนี้ได้รับความนิยมในสังคมไทยมาก และหลายชนิดยังคงเล่นสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏในเรื่องอิเหนา ความว่า

พวกผู้ชายใจเจงนักเลงถั่ว
เห็นบ่อนตั้งหลังระหาดอกไม้

แต่งตัวมุงผ้าพกใหญ่
ก็แหวะวางเข้าไปนั่งแทง

(พุทธเลิศหล้านภาลัย, ๒๕๑๔, น. ๖๐)

และเรื่องลูกสอนหลาน ซึ่งกวีได้กล่าวถึงการพนันในลักษณะประชดประชัน ความว่า

ถ้าใครเล่นกวด
ยิ่งได้ทอยกรอก
นั่นแหละจะได้

เล่นบ้ำเล่นดวด
จะได้เป็นใหญ่
บอกให้เข้าใจ
ตำแหน่งขุนนาง
เบียดเปะกำตัด

ถ้าใครเล่นจัด
ยิ่งได้เล่นไป
เล่นถั่วตัวอย่าง

คงจะพาร้าง
จะได้เป็นนายตะราง
จะได้เป็นนายกอง

(ประทีป ชุมพา, ๒๕๔๖, น. ๑๗๙)

ประเภทของการพนันที่พบในวรรณกรรมนั้น หากมองในแง่ของพัฒนาการในการเล่น อาจกล่าวได้ว่าการพนันน่าจะมีพัฒนาการมาจากการเล่นสนุกแข่งขันกันในกิจกรรมต่างๆ ต่อมาก็เริ่มนำสิ่งที่สามารถจับต้องได้มาเป็นสิ่งเดิมพันในการแข่งขัน จากการเล่นแข่งขัน เสี่ยงทายต่างๆ จึงได้กลายเป็นการแข่งขันกันด้วยฝีมือ แล้วในที่สุดจึงพัฒนาเป็นการพนันขั้นต่อโดยการคิดเกมเล่นต่างๆ ขึ้นมา การพนันมีที่มาจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ผู้ที่นิยมเล่นพนันจึงสามารถนำทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวมาใช้เล่นการพนันได้ทั้งนั้น พฤติกรรมเหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าคนไทยมีนิสัยชอบความสนุกสนาน ตื่นเต้น ชอบการเสี่ยงโชค

การพนันกับการสร้างสรรค์วรรณกรรม

ในการสร้างสรรค์วรรณกรรม กวีใช้การพนันในการดำเนินเรื่อง ปรากฏในวรรณกรรมแตกต่างกันออกไปตามจุดประสงค์ของกวี การพนันที่พบในวรรณกรรมมีบทบาทดังนี้

๑. กวีใช้การพนันทำให้ตัวละครเอกได้รับผลประโยชน์ กวีใช้การพนันเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงความสามารถของตัวละครให้ปรากฏ เพื่อให้ตัวละครเอกได้รับการยกย่องเชิดชูจากสังคม ได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะอันดราม่าที่สูงขึ้น หรือได้รับสิ่งต่างๆ เช่น ทรัพย์สิน บ้านเมือง อาหาร ฯลฯ โดยที่ตัวละครมีต้องใช้กองกำลังจำนวนมาก หรือใช้ความรุนแรงในการแย่งชิงหรือฆ่าฟันผู้อื่น หรือหากมีการพนันในเชิงการต่อสู้ ก็จะมีผู้เสียชีวิตน้อยที่สุด บทบาทของการพนันในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาซึ่งมีหลักคำสอนที่สำคัญคือ การห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต หลักคำสอนดังกล่าวอาจเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้กวีเลือกใช้การพนันในการนำเสนอความสามารถของตัวละคร หรือช่วยเหลือให้ตัวละครได้ในสิ่งที่เหมาะสมกับบทบาทหรือความต้องการโดยผิดศีลธรรมน้อยที่สุด รวมทั้งการแข่งขันกันด้วยการเล่นพนันก็สามารถทำได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างวัยด้วย ดังปรากฏในสุวรรณสังข์ขาดกและราชาธิราช ดังนี้

คราวครั้งนั้น บันฑุกัมพลลีลาอาสนแห่งท้าวสักกเทวราชก็แสดงอาการร้อนผิปกติ ท้าวเทวราชทรงใคร่ครวญก็รู้เหตุนั้นสิ่งทรงดำริว่าพระเจ้ากรุงพาราณสีหาอุบายจะใคร่ฆ่าพระโพธิสัตว์ ถ้ากะไรเราจะไปมนุษยโลกแล้วถามปัญหาคะ พระราชาจะข่มขู่พระราชาเสียแล้วยกย่องพระโพธิสัตว์แล้วจึงกลับมา ดำริแล้ว

ออกจากวิมานมาประดิษฐานอยู่ ณ อากาศใกล้สี่หับนุชของพระราชามัญญา
สองซีกจะพระราชาดังนี้ว่าพระเจ้าพราหมณสีราช ข้าพเจ้าคือท้าวอินทราจกถาม
ปัญหาแก่พระองค์สองซีก...

(ปัญญาสชาดก, ๒๔๙๙, น. ๓๔)

เรายกพยุหเสนามาครั้งนี้ ด้วยมีความปรารถนาสองประการฯ หนึ่งจะให้พระเจ้า
อังวะอยู่ในอำนาจออกมาถวายบังคมเรา ประการหนึ่งจะใคร่ดูทหารที่มารำทวน
สู้กัน ตัวต่อตัวชมเล่นเป็นขวัญตา แม้นทหารกรุงรัตนบุรีจะแพ้ก็ให้อยมถวาย
เมืองแก่เราโดยดี อย่าให้สมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎร์ได้รับความเดือนร้อน
เลย ถ้าทหารฝ่ายเราแพ้ก็จะเลิกทัพกลับไปยังพระนคร และราษฎรในกรุง
รัตนบุรีจะตั้งนั้นโดยต่ำลงไปแต่กระท่อมน้อยหลังหนึ่ง ก็มีให้อันตราย พระเจ้า
อังวะจะคิดประการใดก็เร่งบอกออกมา...

(พระคลัง (หน), ๒๕๑๒, น. ๕๓๓)

๒. กวีใช้การพนันเป็นบรรทัดฐานในการประเมินค่า และตัดสินบุคคล สังคม
ไทยถือว่าการพนันเป็นอบายมุข ซึ่งเป็นเหตุแห่งหายนะ ที่ไม่สนับสนุนให้มีการเล่น
การพนันกัน เพราะเชื่อว่าแท้จริงแล้วไม่มีใครได้รับประโยชน์จากการเล่นการพนัน
กวีในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจึงถ่ายทอดการประเมินค่าและตัดสินบุคคลไว้ โดย
ใช้การพนันเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการตัดสินบุคคล ดังที่ปรากฏคำสั่งสอนหรือคำ
ตักเตือนในวรรณกรรมว่านักพนันเป็นคนไม่ดี เชื่อถือไม่ได้ สังคมไม่ยอมรับ ชีวิตบุคคล
เหล่านี้ย่อมวิบัติ ฯลฯ ดังตัวอย่าง

ชายใดเร่คบค้า	นารี
เสพรายินดี	บ่อนเหล่าน
นกไก่สกาดิ	มือตอ พันนนา
คนดั่งนี้ฤาเว็น	จากเบื้องฉิบหาย

(ทองย้อย แสงสินชัย, ๒๕๓๙, น. ๒๑๖)

ถ้าทวยราษฎร์ทั้งปวงผู้มีอรรถคดี อ้างพยานจะพึงเอาเป็นพยานหมีได้ คือว่า

คนหมีได้อยู่แก่ศีล	} ๕			
คนกัณเฑาะว์ผู้เป็นคนความ		๑	คนถือกระเบื้องกะลาขาทาน	๑
คนผู้เพนทาสผู้เป็นคนความ		๑	คนหูหนวก	๑
คนเป็นญาติผู้เป็นคนความ		๑	หญิงนครโสภิตี	๑

คนเป็นเพื่อนกินอยู่สมเล	}	หญิงแพศยา	๑	
กับผู้เป็นความ		หญิงมีศรรก	๑	
คน ๓๓ } คนวิวาทกับผู้เป็นความ	}	เป็นกระเทย	๑	
จำพวก }		}	เป็นบันเดาะ	๑
แล			คนผู้เฒ่ากับผู้เป็นความ	๑
คนเป็นโรคมก	๑	คนเป็น พ่อ	} มด ๑	
เด็ก ๗ เข้า	๑	คนเป็นพิกลจริต		๑
เก่า ๗๐	๑	หมดยาหนีได้เรียนคำภีรเพท	๑	
คนมักเสียดสอท่าน	๑	ช่างเกือก	๑	
คนเดินรำขอทานเลี้ยงชีวิต	๑	คนปะมง	๑	
คนขับขอทานท่าน	๑	คนนักเลงเล่นเบี้ยบ่อน	๑	
		คนเป็นโจร	๑	
		คนโทโลมาก	๑	
		คนเป็นเพชรฆาฏ	๑	

คน ๓๓ จำพวกนี้อ่าให้ฟังเอาเป็นพยาน ถ้า ใจโท } ยอมให้สืบ ฟังเอาเป็นพยานได้
จำเลย }

(กฎหมายตราสามดวง, ๒๕๐๕, น. ๒๑๕)

๓. กวีใช้การพนันสร้างความสมจริงในวรรณกรรม นอกจากเนื้อหาของวรรณกรรมแล้ว ฉากของเรื่องซึ่งหมายถึงสภาพสังคม สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในวรรณกรรมเรื่องนั้นๆ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สภาพสังคมและบรรยากาศของวรรณกรรมมีความสมจริงมากยิ่งขึ้น การพนันเป็นฉากอย่างหนึ่งที่กวีนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความสมจริงให้กับวรรณกรรมนั้น โดยพบว่ากวีจะบันทึกภาพการเล่นการพนันต่างๆ ไว้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และความสงบสุขในสังคม ทำให้สภาพสังคมที่เกิดขึ้นในวรรณกรรมเหมือนกับสังคมที่เป็นอยู่ ผู้อ่านจะรู้สึกถึงความสมจริงของบรรยากาศต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งจะเชื่อมโยงถึงเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมต่อไป ดังที่พบในวรรณกรรมเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ และอิเหนา ดังตัวอย่าง

หัวล้านทั้งสองขนอด	ฤาปรากฏ
กระแกสือกกระกริวไทกลัว	
ชนได้ไถ่เข้าซื้อวัว	ผสมเป็นครอบครัว
ทั้งเหย้าแลเรือนคู่กัน	

สองข้างหาญชนเขี้ยววัน
ก็คั่นเชื่อมขนแขยง

สองเห็นหัวกัน

(กรมศิลปากร, ๒๕๓๐, น. ๑๒๔)

พวกผู้ชายใจเจงนักเลงถั่ว
เห็นบ่อนตั้งหลังระทาดอกไม้
บ้างยังขึ้นเส้นเลนพกปลา
บ้างปลอมเปลี่ยนลับจับเงินแดง
ลางลอบเหล่าลอบจตุประทัดทั้ง
บ้างโกรธบ้างว่าน่าซัง

แต่งตัวนุ่งผ้าพอกใหญ่
ก็แหวะวางเข้าไปนั่งแทง
ครั้นเสียเข้าก็นั่งทำหน้าแห้ง
ที่ติดพันยื้อแย่งกันรุงรัง
พวกผู้หญิงเป็นหมูมาดูหนึ่ง
บ้างนั่งดูสนุกบ้างลุกไป

(พุทธเลิศหล้านภาลัย, ๒๕๑๔, น. ๖๐)

การพนันมีบทบาทสำคัญที่ช่วยทำให้วรรณกรรมดำเนินไปอย่างสมบูรณ์ สมเหตุสมผล และสมจริง แต่ภาพสะท้อนที่กวีใช้การพนันเป็นเครื่องมือในการยกย่อง ตัวละคร หรือแสดงความสามารถของตัวละครให้ปรากฏนั้น อาจเป็นการสร้างแบบ อย่างที่ไม่ดีให้กับคนในสังคม และทำให้คนในสังคมรู้สึกใกล้ชิดกับการพนัน และมองเห็นการพนันเป็นสิ่งปกติธรรมดา หรือเป็นสิ่งดีงามที่สามารถกระทำได้โดยมีได้ค้ำนึ่ง ถึงพิษภัยของการพนัน

องค์ประกอบของการเล่นพนัน

องค์ประกอบของการเล่นพนันที่ปรากฏในวรรณกรรมมีดังต่อไปนี้

๑. ผู้เล่นพนัน คือบุคคลซึ่งรักและสนใจในการเล่นพนัน มีเงินทองและสมบัติ อื่นๆ ที่จะนำมาเป็นสิ่งเดิมพัน ซึ่งผู้เล่นพนันสามารถแบ่งได้ดังต่อไปนี้

ก. ผู้เล่นพนันที่เป็นมนุษย์ ผู้เล่นพนันที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นสามารถ แบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ

(๑) ผู้เล่นพนันที่เป็นชนชั้นสูง ได้แก่ ตัวละครที่เป็นกษัตริย์ และข้าราชการ สำคัญ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาย ผู้เล่นพนันกลุ่มนี้มักจะนิยมเล่นการพนันเพื่อความบันเทิง ซึ่งถือว่าเป็นเกมกีฬาของกษัตริย์ เช่น อิเหนา พระรามและพระอนุชา ดังตัวอย่าง

ครั้นถึงซึ่งหน้าพลาน
ทรงกระสุนพ่นกันทุกที
เป็นที่เปล็ดเปล็นวิญญาน์
หยุดอยู่ดูเล่นสำราญใจ

เห็นพระกุมารทั้งสี่
ผู้คนยิ่งมีกลาดไป
จะไปสวนมาลาภิหาไม่
นั่งยิ้มละไมยิงฟัน

(พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, ๒๕๐๗, น. ๓๓๔)

นอกจากผู้เล่นพ่นปืนในกลุ่มนี้ จะเล่นการพ่นปืนเพื่อความบันเทิงแล้ว ยังเล่นการพ่นปืนด้วยความจำเป็นบางประการด้วย เช่น พระรตเสน เล่นการพ่นปืนตั้งแต่เด็ก เพื่อแลกอาหารมาดำรงชีวิต ทั้งยังต้องเลี้ยงดูแม่และป้า พระสังข์คีติพันธ์ด้วยความจำเป็นเพื่อรักษาเอกราชของบ้านเมือง ผลของการเล่นพ่นปืนด้วยความจำเป็นที่ปรากฏในวรรณกรรมส่วนใหญ่ นั้น ตัวละครในกลุ่มนี้จะประสบความสำเร็จในการเล่น และได้รับผลตอบแทนตามที่ต้องการ ดังตัวอย่าง

พระเจ้ารตสิทิจจึงตรัสว่า ดูกรพ่อกุมารเจ้าจงเล่นสากกับเรา พระมหาสัตว์
กราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า ข้าพระบาทแพ้จะถวายเป็นตัวแก่พระองค์
พระองค์เล่นแพ้จึงพระราชทานห่อเข้าแก่ข้าพระบาทสิบสองห่อ พระเจ้ารตสิทิจ
ได้สดับแล้ว ก็ทรงเล่นสากกับรตเสนกุมาร เล่นครั้งแรกก็แพ้ ครั้งที่สองก็แพ้จึง
พระราชทานห่อเข้าให้แก่รตเสนกุมารสิบสองห่อ ทำกุมารให้เสมอกับพระองค์

(ปัญญาสาธาต, ๒๔๙๙, น. ๒๒)

แม้ผู้เล่นพ่นปืนในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะได้รับผลดีจากการเล่นการพ่นปืน แต่ก็มีความล้มเหลวบางตัวที่ได้รับผลร้ายจากการเล่นพ่นปืน เช่น พระยุธิษฐิธร พระนล ซึ่งเป็นตัวละครในวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากมหากาพย์มหาภารตะที่กวีต้องการแสดงให้เห็นโทษของการพ่นปืน จึงกำหนดให้กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ต้องประสบความทุกข์ยากในชีวิตจากการเล่นการพ่นปืน ดังตัวอย่าง

ดาลฤทัยฟ้างเพียง
ท้าวยุธิษฐิธรยอม
ทอดดวงก็เสียเยา
ปาณทพระหนึ่งบ้า

เพลิงเภา
ตั้งท่า
ระลักษณ์ อิกฮือ
บัดสี

(มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๑๗, น. ๘)

(๒) ผู้เล่นพ่นปืนที่เป็นบุคคลธรรมดา ผู้เล่นพ่นปืนกลุ่มนี้จะเป็นสามัญชนธรรมดา ซึ่งกวีมักจะนำเสนอผลของการเล่นพ่นปืนว่าผู้เล่นจะได้รับผลร้ายจากการเล่น

พนัน แต่ถึงแม้จะได้รับความเดือดร้อนจากการเล่นพนัน ผู้เล่นก็มีได้หยุดเล่นการพนัน ยังคงเพียรพยายามเล่นการพนันเพื่อให้ได้ทรัพย์สินที่เสียไปกลับคืนมา ผู้เล่นการพนันในกลุ่มนี้พบว่า มีทั้งหญิงและชาย ดังปรากฏในนิราศชมตลาดสำเพ็งและกฤษฎาสนอน้องคำกลอนฉบับชาวบ้านเมืองเพชรบุรี ความว่า

ที่หัวเม็ดขีดแท้เมื่อแต่ก่อน
ฉันทหลงเล่นเป็นบ้าทั้งตาปี
ต้องตัดขาดชาตินี้แล้วดีฉัน
พาให้ตัวชั่วช้าน้ำตากระเด็น

นั่นมีบ่อนแจ็กสองเป็นกงสี
จนปนบื้อวากได้ยากเย็น
การพนันต่อไปไม่ขอเห็น
ได้ลำเข็ญยากยับอัปราคา

(ไสมทัต เทเวศร์, ผู้รวบรวม*, ๒๕๒๑, น. ๓๑)

หญิงนักเลงไปแป๊ะและสะกา
ปากหวานชวนเพราะทุกคำมี
หญิงสามชื่อเจ้าอย่าถือเป็นตัวอย่าง
แป๊ะไปโรงบ่อนนี้หลายกระบวน

เหมือนหนึ่งเดินแก้ผ้าห่มแพรสี
เป็นผู้ดีนำแะฮีแป๊ะยวน
ผิดท่าทางโจมงามทราวมสงวน
เอาเงินชวนต่อเงินให้เรามา

(กฤษฎาสนอน้องคำกลอนฯ , ๒๕๒๓, น. ๑๓)

ผู้เล่นพนันที่เป็นกษัตริย์ เป็นตัวละครที่ไม่ค่อยปรากฏว่าได้รับความเดือดร้อนอันเนื่องจากการเล่นการพนัน เพราะกวีถือว่าผู้เล่นพนันในกลุ่มนี้เป็นผู้มีบุญ จึงมักกำหนดให้ได้รับชัยชนะในการเล่นเสมอ ส่วนในกลุ่มนักรการพนันที่เป็นสามัญชนธรรมดา กวีจะตักเตือนมิให้เล่นการพนัน เพราะไม่เคยมีผู้ใดที่มีชีวิตเจริญรุ่งเรืองจากการเล่นการพนัน

ข. ผู้เล่นพนันที่มีโช่มนุษย์ ในวรรณกรรมปรากฏตัวละครที่มีโช่มนุษย์เล่นการพนันด้วยเช่นกัน แต่ผู้เล่นพนันในกลุ่มนี้มักจะพ่ายแพ้ หรือตั้งใจยอมแพ้ เมื่อต้องเล่นการพนันกับผู้เล่นพนันในกลุ่มแรก เพราะบทบาทสำคัญของตัวละครกลุ่มนี้ คือ เป็นผู้สนับสนุนให้ฝีมือหรือความสามารถของตัวละครเอกในเรื่องปรากฏต่อสาธารณชน ทำให้ตัวละครเอกได้รับการยอมรับและยกย่อง ผู้เล่นพนันในกลุ่มนี้ เช่น พญานาคในสังข์ศิลป์ชัยกลอนสดและพระอินทร์ในสังข์ทอง ดังตัวอย่าง

* นิราศชมตลาดสำเพ็ง ผู้แต่งคือนายบุศย์

...ภุซงค์เห็นแน่ ว่าเจ้านี้แล จะเล่นพนัน ถ้าเจ้าชนะจะให้กรุงพลัน ถ้าแพ้
แก่กัน จะให้สิ่งไร เจ้าทูลฉลองพลัน ศิลปชัยพระขรรค์ สังข์อันฤทธิไกร
ถ้าแพ้สกา ข้าจักถวายไท ตัวจักแถมให้ เป็นข้าราชการ...

(สังข์ศิลปชัยกลอนสวด, ๒๕๑๓, น. ๘)

ในสารว่าองค์พระทรงเดช	มงกุฎเกศกษัตริย์เป็นใหญ่
ยกทัพมาประชิดติดเวียงชัย	มิใช่จะณรงค์สงคราม
ให้พระยาสามนต์คนดี	มาตีคสิพนันในสนาม
จะได้เกียรติยศปรากฏนาม	ให้ชีพรามณ์ราชครูดูเป็นกลาง
แม้เราแพ้แก่ท่านในการเล่น	จะยอมเป็นเมืองขึ้นไม่ขัดขวาง
เราชนะจะรีบไม่ละวาง	สาวสวรรค์ก้านัลนางเป็นของเรา
ในวันนี้มีออกมาเล่นคสิ	จะเข้าตีกรุงไกรเอาไปเผา
ท้าวสามนต์แม้รู้อย่าดูเบา	จะวอดวายตายเปล่าทั้งเวียงชัย

(พุทธเลิศหล้านภาลัย, ๒๕๐๘, น. ๑๖๙)

๒. สถานที่เล่นการพนัน ผู้เล่นการพนันจะใช้สถานที่เล่นการพนันแตกต่างกันไปตามความสะดวกของตัวละครหรือบุคคลในวรรณกรรมนั้น มีทั้งเล่นการพนันตามสถานที่จัดงานนักขัตฤกษ์ต่างๆ ในวัง วัด ป่อน บ้าน ฯลฯ ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมพบว่าผู้เล่นการพนันสามารถเล่นพนันได้ในทุกที่ที่ต้องการ ดังตัวอย่าง

ไปหน้าพลาณทั้งสี่องค์	ทรงกระสุนเล่นเกษมสันต์
บ้างยิงพนันขนมกัน	ใครแพ้เยาะหยันทุกที

(กรมศิลปากร, ๒๕๐๗, น. ๓๓๔)

มีลูกจากโทษแท้	สาธารณ์
เข้าป้อนคนคนพาล	ลักลี้
สื่อเสพสุรบาณ	การบาป
จากโทษแท้เท่านี้	ลากลับบิดา

(โคลงโลกนิติ, ๒๕๓๙, น. ๑๔๔)

๓. สิ่งเดิมพัน สิ่งเดิมพันที่นำมาใช้ในการเล่นการพนันมีหลากหลาย เช่น บ้านเมือง ชีวิต ทรัพย์สิน เงินทอง ขนม ฯลฯ สิ่งเดิมพันในการพนันนั้นจะขึ้นอยู่กับการตกลงกันของบุคคลที่เล่นการพนัน ดังตัวอย่าง

ดูราพระน้องเอก
อันว่าแก้วเงินทอง
เอาอินทปัดรัฐ
เผื่อจะเหมาะโชคได้

องค์กษัตริ์
หมดไชร์
กองแลง เทอญพ้อ
กระมัง

.....
พนนเอาหล่อนไชร์
เผื่อว่ากุศลนาง
พี่ปองจะได้สุน
มาเปันทาสีเผื่อ

.....
เปนทูน เทอญพ้อ
จะเกื้อ
ทรเอก อนงค์แย
จุใจ

(มังกฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๑๗, น. ๘)

ไปหน้าพลานทั้งสี่องค์
บ้างยังพนนขมมกัน

ทรงกระสุนเล่นเกษมสันต์
ใครแพะเยาะหยันทุกที

(กรมศิลปากร, ๒๕๐๗, น. ๓๓๔)

ผู้เล่นการพนันที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นมีหลากหลาย มีทั้งกษัตริย์ สามัญชน เทพ พญานาค ทหาร และชาวบ้าน ผู้เล่นมีทั้งผู้ชาย ผู้หญิง และเด็ก การเล่นพนันนั้นสามารถทำได้ทุกสถานที่ตามความต้องการ สิ่งเดิมพันเป็นสิ่งใดก็ได้แล้วแต่ทั้งสองฝ่ายจะตกลงกัน การพนันจึงสามารถเล่นกันได้อย่างง่ายดาย เล่นได้ทุกเวลาและสถานที่ หากบุคคลนั้นๆ มีจิตใจรักที่จะเล่นการพนันและมีองค์ประกอบในการเล่นครบถ้วน ดังนั้นอาจเป็นเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้มีการเล่นการพนันกันอย่างแพร่หลาย และการพนันยังคงอยู่ในสังคมเรื่อยมา

แรงจูงใจและพฤติกรรมของผู้เล่นพนัน

นักจิตวิทยากล่าวว่าการจูงใจหรือความต้องการ คือพื้นฐานของพฤติกรรม ความต้องการของมนุษย์ ความต้องการที่มีมากที่สุดจะทำให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ขึ้น แรงจูงใจที่พาลให้กับการพนันเล่นการพนันตามที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นส่วนใหญ่เกิดจากแรงจูงใจภายในจิตใจของผู้เล่น มีหลายประการ คือ แรงจูงใจจากความต้องการความสนุกสนาน ตื่นเต้น จากความต้องการทรัพย์สินต่างๆ เกิดจากการถูกท้าทายหรือบิบบังคับ หรือเกิดจากความโลภคิดริษยาผู้อื่น ต้องการได้รับชัยชนะหรือได้ทรัพย์สินของผู้ที่มีความมั่งคั่งกว่าตนเอง ดังตัวอย่าง

นี่ปกป้องจักใครล้ำง
 จึงปฤษาศกุนี
 ตัวเพื่อนลิจฉลาด
 กูก็หมดทางแล้ว
 ยังมีแต่คิดทำ
 เล่นสกภาพนั้นกัน
 ขอเพื่อนจงช่วยคิด
 แม้ว่าเพื่อนเอื้อเพื่อ

ธรรมราชา
 เพื่อนแก้ว
 เชิงดวง สกาศ
 จะหวัง
 ยุधिษ เจริยเฮย
 ลักเทื้อ
 การเสรีจ
 จักตี

(มังกฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๑๗, หน้า ๗)

สักกวานนี้ฟังว่าตั้งหวย
 แม้นโดนตีที่รักถูกลักบึง
 ตรองตริกไปในเจ้าสัวเห็นตัวเก่ง
 รีบไปร้านท่านเสมียนเขียนจับปล้น

อยากใครรวยเงินทองลักสองถึง
 คงจะมั่งมีทรัพย์ถึงนับพัน
 ญอเย่งเซงบอแจหลีตีขยัน
 แทงเดิมพันสี่สิบสี่ตัวตี เอย.

(ประชุมสักกรวาลเล่นถวายเป็นรัชกาลที่ ๕, ๒๕๐๕, น. ๕๑)

พฤติกรรมของผู้เล่นการพนันที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นสามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑. ผู้เล่นพนันที่มีลักษณะพฤติกรรมที่ดี ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชนชั้นสูง ซึ่งก่อสร้างให้เป็นตัวละครเอกในเรื่อง จึงถูกกำหนดให้แสดงพฤติกรรมที่ดีให้สอดคล้องกับบทบาท ผู้เล่นพนันกลุ่มนี้ท้ายที่สุดจะเป็นผู้ชนะในการเล่นการพนัน ข้อสังเกตประการหนึ่งคือตัวละครเอกจะมีได้เล่นการพนันเป็นประจำ แต่มีเหตุผลในการเล่นตามสถานการณ์ในเรื่องเท่านั้น เช่น พระนล เป็นผู้ที่ยอมรับผลแพ้ชนะโดยมิได้มีใจอาฆาต มีสัจจะ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ดังตัวอย่าง

เหตุหากกลีมา
 แข่งขันพนันเมอ
 กอบกิจสุหนฤพเภท
 หลีกบาปและหลาบจำ
 ไทษกรรมบ่นำพา
 ขาดเหลือจะเจือจุน
 สมบัติจะแบ่งให้
 เจ้าผู้พระภาดา

อนุชาที่เผลอ
 มนมัวปลัดกรรม
 ก็เพราะเหตุกลีทำ
 จิตจุงจำนบุญ
 และก็ข้าจะอุดหนุน
 บ่มีคิดจะอิจจา
 ดุจได้กระทำมา
 จรุงบำรุงพล

(พิทยาลงกรณ์, ๒๕๑๑, น. ๒๓๓)

๒. ผู้เล่นพนันที่มีลักษณะพฤติกรรมไม่ดี มีทั้งผู้เล่นที่เป็นชนชั้นสูงและบุคคลธรรมดา ผู้เล่นพนันในกลุ่มนี้มักมุ่งหวังชัยชนะและสิ่งเดิมพันเป็นสิ่งสำคัญ โดยอาจจะใช้เล่ห์เหลี่ยมคดโกงให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ประสงค์ เช่น พระทรโยธน์ พระบุษกร เป็นต้น ซึ่งท้ายที่สุดผู้เล่นพนันกลุ่มนี้จะได้รับโทษจากการเล่นพนัน นอกจากนี้ในวรรณกรรมส่วนใหญ่ยังสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมที่ไม่ดีของผู้เล่นการพนัน ไว้ดังนี้

๒.๑ นักพนันมักจะหมกมุ่นอยู่กับการเล่นการพนัน ไม่ยอมเลิกเล่น ไม่สนใจทำอะไรใด มุ่งหวังแต่จะได้รับชัยชนะและสิ่งเดิมพันจากการเล่นการพนันนั้น นักจิตวิทยาบอกว่าคนที่ผู้เล่นไม่สามารถคาดเดาได้ว่าจะชนะหรือแพ้เป็นแรงเสริมในการเล่นที่สำคัญที่ทำให้เกิดการพนันเล่นการพนันต่อไป เพราะการที่ผู้เล่นชนะบ้าง แพ้บ้าง ไม่รู้ว่าจะครั้งไหนจะแพ้หรือชนะ มีผลทำให้มีพฤติกรรมเล่นการพนันอย่างหมกมุ่นลุ่มหลง จนเลิกเล่นการพนันได้ยาก ดังตัวอย่างในดุสิตสมิตและพระนลคำฉันท์ ว่า

ริหาสินทรัพย์ด้วย	อาธรรม
เริ่มเล่นการพนัน	โลกมาก
ยิ่งเสียยิ่งเข้มขัน	เล่นหนัก ขึ้นแฮ
เสียทรัพย์กลับลำบาก	สุดพันคนณา
	(มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๒๗, น. ๓๑)
พระแพ้พันบาทค์	พระปดลาดกระดานกล
ยิ่งแพ้จะแก้ตน	พระก็ยิ่งกล้าไป
	(พิทยาลงกรณ์, ๒๕๑๑, น. ๕๓)

๒.๒ นักพนันจะเชื่อ แลจะมงายว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจพิเศษที่สามารถช่วยทำให้ได้รับชัยชนะในการเล่นพนัน ดังตัวอย่างที่ปรากฏในประชุมสักวาเล่นถวายเป็นสมัยรัชกาลที่ ๕ และในหนังสือตำนานชาติหวย ความว่า

สักวาได้ยืมชาวเล่าภามา	ว่าขรัวตองคั้นท่านบอกรวย
เออวันนี้ดีละคงจะรวย	จะได้ช่วยปาวีให้ได้หลายคน
จึงเข้าไปบนอบแล้วออบกาย	จงช่วยบ้ายให้ประจักษ์แห่งสักทวน
โปรดให้แน่แนได้แก่น	ด้วยขัดสนจึงมาหาขรัวตา เอย.
	(ประชุมสักวาเล่นถวายเป็นสมัยรัชกาลที่ ๕, ๒๕๐๕, น. ๕๑)

ที่เต็มทชนหาเทพารักษ์
ให้พ้นจากระบอตกออกปลิว
ที่กลางคนก็ไปบนต้นไม้ใหญ่
บ้างได้ตำราปล่อยหอยจับแฉง

ไปเส้นวักพากันไปเส้นตัว
แล้วบนนี้วกรบลาเอามาแขง
คอยเก็บใบไต้ต้นที่หล่นแห่ง
เขาปูนแดงวงกลมนิยมิน
(นิยะดา เหล่าสุนทร, ๒๕๔๕, น. ๑๔๗)

๒.๓ เมื่อนักพนันหมดทรัพย์ที่จะนำไปใช้เป็นสิ่งเดิมพัน ในที่สุดจะทำทุกวิถีทางให้ได้ทรัพย์เพื่อจะนำไปเล่นการพนัน และท้ายสุดก็จะก่อคดีความต่างๆ ตั้งเนื้อความในสุภาษิตสอนหญิง (สำนวนได้) และสุภาษิตชียา ความว่า

พวงหนึ่งบ้าด้วยเบี้ย
ติดหนี้เพื่อนมากมาย
ทรัพย์สิ้นสิ่งใดใด
หมดแล้วลั๊กล้วงเอา

มักพาเมียให้รุ่นวาย
ลูกเมียได้เป็นทาสเขา
ยอຍยับไปยงเรือนเปลา
เขาจับได้เมียพลอยจน

(ประทีป ชุมพา, ๒๕๔๖, น. ๑๘๒)

โคดเข้านั่งบังเสาเงาโรงบ่อน
ลงแทงหน่วยออกสามตามอีกที
ทั้งอี่ปะออกมาเดินค่ากลุ่ม
จะเข้าบ้านกลัวท่านจะจงจำ

เงินบาทหยอนด้อยอี่ดาปะเตี
มันยืนกินสินที่ประยา
ให้ร้อนรุ่มพุดมากถลากถล่า
พอเย็นค้ำหมายจิตคิดขโมย

(ยก กฤษกรีกุล, ๒๕๙๕, น. ๕๓)

พฤติกรรมของผู้เล่นพนันที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นมีทั้งพฤติกรรมที่ดีและไม่ดี พฤติกรรมที่ดีนั้นพบว่าเป็นพฤติกรรมของตัวละครเอกที่ถูกกำหนดให้ต้องแสดงพฤติกรรมที่ดีให้สอดคล้องกับบทบาท หากแต่ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมอีกเป็นจำนวนมากมักจะแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่ไม่ดีของสามัญชนทั่วไปที่เล่นการพนันสามัญชนซึ่งโดยปกติก็มีชีวิตที่ไม่สุขสบายนัก อยากรจะเปลี่ยนแปลงให้มีฐานะและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่เมื่อเล่นการพนันก็ยิ่งทำให้มีชีวิตที่ตกต่ำลงและต้องพบกับความทุกข์ยากมากยิ่งขึ้น พฤติกรรมดังกล่าวนี้เกิดมาจากแรงจูงใจภายในที่มาจากกิเลสความอยากได้ในทรัพย์สินและสมบัติของผู้คนนั่นเอง ดังนั้นการปลูกฝังคุณธรรมความพอใจในสิ่งที่มีและเป็นให้เกิดในจิตใจของคนไทย อาจเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยทำให้ความมั่งงายในการเล่นการพนันลดน้อยลงจากสังคมได้

ผลกระทบของการเล่นพนัน

ผลแพ้ชนะในการเล่นพนันมักจะไม่แน่นอน ซึ่งส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับโชคชะตาฝีมือของผู้เล่นเป็นสำคัญ ดังคำประพันธ์ในเรื่องพระนลคำหลวงได้กล่าวไว้ว่า

ใครโชคดีก็ได้	ทรัพย์สิน
ใครเคราะห์ร้ายก็จำ	จักแพ้
แต่แม่พระภูมิินทร์	คำรัส
ข้าจะขัดพระแล้	ไปควร

(มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๑๗, น. ๘)

การเล่นพนันมีผลกระทบต่อสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ผลกระทบต่อบุคคล

๑.๑ ฝ่ายชนะ ผู้เล่นพนันที่เป็นฝ่ายชนะนอกจากจะได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว ยังจะได้รับสิ่งเดิมพัน ซึ่งอาจทำให้ผู้เล่นมีสถานภาพทางสังคมที่สูงขึ้น เช่น มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ได้รับการยอมรับและยกย่องจากสังคม นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความภาคภูมิใจในชัยชนะของตนเอง ซึ่งแม้ว่าสิ่งนี้อาจจะไม่สามารถมองเห็นหรือจับต้องได้ แต่ถือได้ว่าเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้บุคคลต่างนิยมเล่นการพนัน ดังตัวอย่าง

เมื่อนั้นพระบุษกรเกษรัย	ชำนะแดรก็บรเวทิง
ไอลูรยวิบูลย์กิติเดกิง	อกิดักดิริงสรรค
แย้มยิ้มพะพริ้มพจนเฉลย	นลเอยับเปอัน
เหมรัตน์สุวัตดูจะพนัน	นิธผองก็ขงตุ

(พิทยาลงกรณ์, ๒๕๑๑, น. ๕๗)

สักรวาถูกหวยรวยถนัด	นึกนิยมไสมนัสสหัสสา
ขอเปลี่ยนผลัดคัคคิดเล่นเปิดตา	คุณมหาสงครามครุให้อยูโยง

(ประชุมสักรวาเล่นถวยรัชกาลที่ ๕, ๒๕๐๖, น. ๕๓)

๑.๒ ฝ่ายแพ้ จะมีแต่ความสูญเสีย จะรู้สึกทุกข์ เสียใจ เสียตาย และเสียหน้า สำหรับการพนันความสูญเสียจะรุนแรงมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสิ่งที่นำมาเดิมพัน การถูกเยาะเย้ย ถากถาง เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้แพ้พนันต้องกลับมาเล่นการพนันอีกครั้ง ด้วยต้องการที่จะได้ทรัพย์สมบัติและการยอมรับกลับคืนมา ดังปรากฏในพระนลคำหลวงและนิราศไผ่ ดังตัวอย่าง

มวลทพยสมบัตินั้ง
 ข้าจะคืนให้ปวง
 ปาณทพกษัตรา
 แม้วาน้องหน้าด้าน

ภารา
 ไปค้ำ
 คู่ก่อน เจ้าเอย
 รับไป

(มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๑๗, น. ศ)

แม่ไปปั่นไปก่ำทำฟุ้งอม
 เจ้าปอกลอกพี่ยาจนผ้านุ่ม
 นุ่งขาวม้าขาวคืนดูสิ้นเชิง

จนกระท่อมรั้วราหลังคาเปิง
 แก่ถลุงหลงกลเล่นจนเหลิง
 หัวเกิดเทิงสองใบกะไฟกะเปลง

(โสมทัต เทเวศร์, ผู้รวบรวม, ๒๕๒๒, น. ๓๐)

ผลที่แท้จริงจากการเล่นการพนันนั้น มีผู้กล่าวว่าไม่ว่าผู้เล่นพนันจะเก่งและเชี่ยวชาญในการเล่นพนันเพียงใด หากยังคงเล่นการพนันอยู่เป็นนิตยในที่สุดชีวิตจะต้องพ่ายแพ้และได้รับโทษจากการหมกมุ่นเล่นการพนัน ดังที่ศิลาจารึกวัดพระเชตุพนฯ ได้กล่าวถึงโทษของการเล่นการพนัน ไว้ดังนี้

แสดงกลอาธรรม
 แห่งชนชาติพาล
 โทษะประการหก
 บัณฑิตพึงเกรง
 คือชนะแก่ท่าน
 เจ็บจะกระทำภัย
 แพ้ก็อาโภค
 รพาะอะดูลย์สา
 หนึ่งจะประลัยทรัพย์
 กาลกฏกรรมปาง
 หนึ่งจะมีจะพาทิ
 ลักขิบุตรถาม
 หนึ่งสุหชาติ
 ต่างก็จะเจรจา
 หนึ่งจะกระทำอา
 โหดกิจจางงาน
 เขามีอำนาจ
 เหตุเพราะนักเลง

พนันบมิแก่นสาร
 ผดุงกิจนักเลง
 ยกอธิบายเพรง
 จงมละหทัยไกร
 ดาลอริจองใจ
 ผูกประติเวรา
 โศกบมิสมปร่า
 หัสมุขหมองหมาง
 อับพละบอบาง
 ปราชยะในสนาม
 ที่วินฉัยความ
 เหตุนิรลัตยา
 มิตรคณะพงศา
 ดำนิตเตียนชาน
 วาหประกอบกร
 ห่อนลูประสงค์เอง
 อวยสละธิดาเกรง
 เลี้ยงบมิเป็นผล

(ศิลาจารึกวัดพระเชตุพน, ๒๕๐๕, น. ๑๒)

๒. ผลกระทบต่อครอบครัว มีวรรณกรรมบางเรื่องเท่านั้นที่ครอบครัวได้รับผลที่ดีจากการเล่นการพนัน เช่น พระรถเสน พระสังข์ แต่ส่วนใหญ่เมื่อคนในครอบครัวเป็นนักการพนัน ครอบครัวย่อมได้รับผลกระทบจากการเล่นการพนัน ทั้งผลกระทบต่อจิตใจ สถานภาพของคนในครอบครัว และผลกระทบต่อเศรษฐกิจของครอบครัว กล่าวคือ คนในครอบครัวจะเกิดความเดือดร้อนใจ วิตกกังวลต่อผู้ที่เล่นการพนัน สถานภาพของครอบครัวก็จะเปลี่ยนไป และจะได้รับความเดือนร้อน คืออาจต้องขดีใช้หนี้สิน หรือกลายเป็นสิ่งเดิมพันให้กับผู้เล่นการพนันด้วย ดังนั้นความที่ปรากฏในสุภาสิตสอนหญิง (สำนวนใต้) และ สุภาสิตสอนสตรี ความว่า

พวกหนึ่งนั้นเล่าหนา	เป็นคนบ้าเล่นโกชน
คำเข้าเข้าบอนบ่น	ไม่พักคิดทำการงาน
ลูกเมียพลอยย่อยยับ	มันมีนับศีลและทาน
เป็นคนมีจจาฉาน	ใครคบมันไปนรกกัน

(ประทีป ชุมพา, ๒๕๔๒, น. ๑๙๒)

เพราะมีผัวชว่ไปจึงได้ยาก	แสนลำบากบอบนออย่ามักหลง
บ้างเล่นเบี้ยเสียถ้วมัวทะนง	หนอยก็ลงจ่านำเขารำไป
มีข้าวของเคยผูกให้ลูกเต้า	ก็เบียนเอาสิ้นสุดหาหยุดไม่
ลงขันว่าผ่าผอนทอนสไป	อย่าไปไขว่เล่นไปจนโซโทรม
ยังแต่เมียเกลี้ยไกลไปขายซื้อ	คอยหรือร่วมภิรมย์เมื่อชมโฉม
ครั้นรักผัวก็อย่ามัวด้วยลมโลม	ต่อล้มโครมแล้วก็ควรวญหนถึง
จะคิดทำอะไรก็ไซ้ที่	ต้องรับหนี้ยากแค้นใช้แทนผัว
ถ้าคนผู้รู้สักสำนักตัว	จะยังช่วยด้วยไม่เฉยชะเลยใจ

(สุภาสิตสอนสตรี, ๒๕๑๕, น. ๕๔๖)

๓. ผลกระทบต่อสังคม ในสมัยหนึ่งสังคมไทยได้รับประโยชน์จากอากรบ่อนเบี้ย แต่รายได้ที่รัฐบาลมีได้ทำให้ประเทศสงบสุขเท่าที่ควร ปริมาณของอากรบ่อนเบี้ยที่เก็บได้แสดงให้เห็นถึงความนิยมในการเล่นการพนันของประชาชน เมื่อประชาชนนิยมเล่นการพนันกันมากขึ้นแม้จะได้รับอากรที่เพิ่มขึ้น แต่ก็ทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรมต่างๆ ในสังคมมากขึ้นเช่นกัน ดังนั้นสังคมทุกสังคมจะอยู่สงบสุขได้ ก็เพราะคนในสังคมรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีคุณธรรม แต่เมื่อใดที่ในสังคมมีประชาชนเป็นนักพนันหรือมีบ่อนการพนันเป็นแหล่งชักจูงผู้คนในสังคมให้ไปมั่วสุ่ม มั่วเมา สังคมก็ย่อมขาด

ประสิทธิภาพ เพราะการพนันเปรียบเหมือนโรคภัยบ่อนทำลายสังคม ทำลายความคิด สติปัญญา ความดีงามในสังคม ทำให้เกิดความพยายาบาทอาฆาตซึ่งกันและกัน รวมทั้งการพนันยังเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมในสังคมด้วย ดังที่กล่าวว่า

การพนันจอมขวัญเจ้าอย่าเล่น	พี่ไม่เห็นใครดีในได้หล้า
พยายาบาทแก่กันทุกเวลา	ถ้าผู้เล่นได้มาให้บ้าใจ
ผู้เสียผูกเวรจะคืนของ	ที่เงินทองของตนให้จนได้
คิดอุบายแยบยลเป็นกลใน	ด้วยหมายใจจะเอาทรัพย์ให้กลับคืน
ผู้เล่นเบี้ยเสียทรัพย์ก็กลับโกรธ	น้ำจิตโหดพยายาบาทอาฆาตขึ้น
หมายแก้ตัวมัวเมาเอาทรัพย์คืน	ทั้งหลับตื่นตรองคิดไม่เว้นวาย
ต่างคนต่างพยายาบาทอาฆาตกัน	จึงบาปนั้นยังเกิดไม่ขาดสาย
เงินทองของรอนเป็นอันตราย	อุบาทว์ร้ายอย่านำมาใส่เรือน

(กฤษณาสนน้องคำกลอนฯ, ๒๕๒๓, น. ๑๔)

ถ้าไม่เลิกการพนัน ก็ไม่ต่างอะไรกับไม่ดับกองไฟที่เผาใจคนใญ่อยู่เท่านั้น เพราะคนฉลาดถึงไม่เลิกเขาก็ไม่เล่น เพราะเขาเห็นโทษของการพนันแล้ว คนโง่ถึงห้ามมันก็ไม่ฟังคงแอบลักเล่นขโมยซ่อนเล่น เมื่อจับได้ก็ปรับก็จำไปเกิด เขาขอมืออด้านอย่างนี้ การพนันเป็นความฉิบหายแห่งทรัพย์ เมื่อฉิบหายแล้วสมองจะดีอยู่อย่างไรได้ เมื่อเต็มไปด้วยสมองมึนเมาแล้วแต่ความชั่วแล้ว บ้านเมืองจะมีกำลังและอำนาจรุ่งเรืองอย่างไรได้ คนที่เสียทรัพย์เพราะการพนันต้องเป็นคนใจชั่วทุกคนเมื่อบ่อนมีอยู่เป็นเครื่องตัดหรือเป็นเครื่องคูคให้ใจคนโง่มีก่ายว้างเข้าหาความฉิบหายอยู่อย่างนั้น แม้ถึงตัวไม่เล่นเมียก็เล่น พ่อไม่เล่นลูกก็เล่น นายไม่เล่นบ่าวก็เล่น ในร้อยคนแห่งพลเมืองจะมีคนไม่เล่นแต่ ๑๐ คนก็ทั้งยาก จึงแลเห็นได้แน่ ว่า การพนันต่างๆ ได้เป็นเครื่องทำลายทรัพย์และความดีความเจริญของคนที่ยังไม่จนให้จนที่ยังไม่ชื้อให้ชื้อ ที่ชื้ออยู่แล้วให้ชื้อมากลงไปอีก ที่ตีๆ อยู่แล้วก็ทั้งความดีเสียด้วย จะตกลงไปอยู่แก่พวกคนชั่ว

(งานของ ต.ว.ส. วัณณาโก(เทียนวรรณ), ๒๕๔๓, น. ๕๕)

การพนันไม่เคยก่อผลดีให้แก่ใคร ผู้ที่เอาชีวิตเข้าไปเกี่ยวข้องกับ มั่วสุมกับการพนันไม่ว่าจะเป็นชนชั้นใดในสังคม ที่สุดแล้วการพนันย่อมส่งผลร้าย สร้างความเสียหายต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม และไม่มีทางที่สังคมจะพัฒนาและเจริญก้าวหน้าได้ หากยังปล่อยให้คนในสังคมหลงมัวเมากับการเล่นการพนัน

วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนหนึ่งของสังคมที่กวีมีก็จะถ่ายทอดความคิด ค่านิยมต่างๆ ของคนในสังคมไว้ ภาพของการพนันที่ปรากฏในวรรณกรรมอย่างต่อเนื่องนั้น สะท้อนให้เห็นว่าการพนันมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนไทยมาทุกยุคทุกสมัย แนวคิดที่เห็นว่าการพนันเป็นกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน บันเทิง เป็นแนวคิดสำคัญที่ทำให้เริ่มเล่นการพนันคุ้นเคย และติดการพนัน จนทำให้เกิดผลกระทบต่อกันทุกระดับในสังคม ดังนั้นหากจะจำกัดการพนันให้พ้นไปจากสังคมไทย ก็ต้องปลุกฝังคุณธรรมอันเป็นตัวควบคุมแรงจูงใจจากกิเลสรวมกับการปลุกฝังแนวคิดที่ว่าการเล่นเป็นสิ่งชั่วร้าย เป็นอบายมุขที่จะทำให้เกิดความหายนะแก่ผู้เล่นการพนัน ครอบครัว และสังคม วิธีการดังกล่าวอาจช่วยทำให้ความนิยมในการเล่นการพนันลดน้อยลง และการเล่นอาจหมดไปจากสังคมไทยได้ในที่สุด

บรรณานุกรม

กฎหมายตราสามดวง ๕ เล่ม. พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๐๕.

กนกศักดิ์ เวชยานนท์. คำอธิบายวิธีเล่นการพนันตาม พ.ร.บ.การพนัน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดุสิตสัมพันธ์, ๒๕๐๘.

งานของ ต.ว.ส. วัฒนาโก (นายเทียนวรรณ). เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๓.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชพิธีสิบสองเดือน. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๖.

ชุมพล โลหะชาละ. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตำรวจตรีสุวิทย์ โสภณทิพย์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๔.

ตำราราชอาณาจักร, สมเด็จพระนเรศวรมหาราช. ชีวิตและงานของสุนทรภู่. นครหลวง: ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๕.

_____ . ตำนานการเลียบ่อนเบี้ยและเลียบหอย. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายทองอยู่ พัฒน์พงศ์พานิช. พระนคร: โรงพิมพ์ตีรณสาร, ๒๕๐๓.

ตำรับทำวศรจุฬาลักษณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๓.

นิยะดา เหล่าสุนทร. พินิจวรรณกรรม. กรุงเทพฯ: แม่คำฝาง, ๒๕๓๕.

_____ . พินิจวรรณคดี. กรุงเทพฯ: แม่คำฝาง, ๒๕๔๕.

บัญญัติสากล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๔๗.

ประชุมโคลงโลกนิติ ฉบับถอดความ โดยทองย้อย แสงสินชัย. กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน, ๒๕๓๙.

ประชุมสังขารเล่นถวายเป็นรัชกาลที่ ๕. พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๐๕.

ประทีป ชุมพา. พินิจวรรณกรรมภาคใต้. กรุงเทพฯ: น้ำฝน, ๒๕๔๖.

พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น. พระนลคำฉันท์. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, ๒๕๑๑.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครนอกกรวม ๖ เรื่อง. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, ๒๕๐๘.
 _____ . บทละครเรื่องอิเหนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๔.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. รามเกียรติ์ เล่ม ๑-๔. พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๐๗.

พระคลัง(หน), เจ้าพระยา. ราชาธิราช. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๒.

_____ . วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน). กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, ๒๕๑๕.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระนลคำหลวง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๑๗.

_____ . สุภาสิตพระราชนิพนธ์ ของสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗.

ยก กุยศรีกุล. ประชุมคำกลอนสุภาสิต. พระนคร: โรงพิมพ์นิยมวิทยา, ๒๔๙๔.

รัตน์ สนั่นแก้ว. "การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการพนันในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี" วิทยานิพนธ์
 ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 ๒๕๓๐.

วรรณกรรมพิบริ ๔ เรื่อง กฤษณาสน้องคำกลอนฉบับชาวบ้านเมืองเพชรบุรี ศุภมิตรชาดกฉบับ
 เมืองเพชรบุรี ปักვენฝันฉบับเมืองเพชรบุรี ร้อยกรองหกบทจากสมุดไทยเมืองเพชรบุรี
 ธนุ บุญรัตพันธ์ ผู้ปริวรรตและค้นคว้า. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมไทย
 วิทยาลัยครูเพชรบุรี, ๒๕๒๓.

ศิลปากร, กรม. วรรณกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น เล่ม ๒. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๐.

_____ . วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕.

_____ . เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร: ศิลปาบรรณาการ,
 ๒๕๑๓.

ศิวาจารย์วัดพระเชตุพน: ภาควรรณคดี. พระนคร: วัดพระเชตุพนฯ, ๒๕๐๕.

สังข์ศิลป์ชัยกลอนสด. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๓.

สิทธิโชค วรานุสันติกุล. จิตวิทยาการจัดการพฤติกรรมมนุษย์. กรุงเทพฯ: บริษัทอักษรภาพพัฒนาจำกัด,
 ๒๕๓๑.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. ประวัติศาสตร์สังคม - วัฒนธรรมของภาษาและวรรณคดีในสยามประเทศ. กรุงเทพฯ:
 มติชน, ๒๕๔๖.

โสมทัต เทเวศร์. กรุงเทพฯในนิราศ. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๑.

_____ . นิราศไฟและนิราศเป็นทหาร. กรุงเทพฯ: ก้องเกียรติการพิมพ์, ๒๕๒๒.